

LA RENAXENSA

15 de Juliol

CARTAS DE VIATJE ⁽¹⁾

(DEDICADAS Á MOS COMPANYS DE REDACCIÓ EN LA RENAXENSA)

II.

Sevilla.—Firas, etc.

El dia 15 de Mars, á la nit, preniám el tren que devia portarnos de Madrid á Sevilla. Tornavam á trovarnos ab rebaxa de preus y *nada menos* que per motiu de las firas de Sevilla. ¿Quí no ha sentit parlar de *las firas de Sevilla*? Allá no son ya las diferents provincias d' Espanya que s' hi abòcan, sino qu' apar mès bè que tòtas las potencias civilisadas hi envian comissionats per estudiarlas.

Era dia molt entrat, cuan arrivavam á Almuradiel; ya trepitxavam terra de *María Santissima*. Atravessarem Despeñaperros, tan sorprenent per l' artista com pesat pe'l viatjer, per que el tren el passa á pas de tortuga á causa de ser un compost de curvas, ponts y túnels, y ademès pe'ls

(1) Véji's el número anterior.

En la plana 76 ratlla 30, ahont diu «Aquell espectacle» llejéxi's «Aquell espetech.»

esllavissaments ab que las espadadas rocas qu' oprimexen la via se servexen interceptarla ab sobrada frecuencia.

Al cap de pocas horas la calor comensava á pujar de grau, per no dir de *graus*. Tothom havia surtit de Madrid vestit d'hivern; acavavam de passar pe 'l devant de Serra Nevada y tots haviam tremolat de fret, pero per 'llá á mitx-dia 'l sol era estabellador y la xafogor n's ofegava. A cada estació ont arrivavam no se sentia mes crit que 'l de ¡aygua! pero en vá, ni un *aguaor*, ni una tauleta d'aygua y anís.

Finalment arrivem á una estació de mala mort al devant de la cual veyém un pòu. Allá s' aglomèra tothom; allá 's llenzan els vins y licors que contenen las ampòllas y botijas per omplirlas d'aquella aygua tan salvadora com corrompuda y térbola.

A cuarts de tres de la tarde crusem els camps d' Alcolea. Instintivament paran las canturias y calla la broma; tothom està abocat per veure una planuria estensa y tranquila encatificada del mes hermós vert espurnejat de flors de camp; no més de tant en tant se distingexen entre l' herba uns pilots de pedras blanquínòsas ¡únich monument axecat á la memoria d'aquells que ab la sang de sas venas fèren triuñar la Revolució de Setembre. Devant d'aquella tranquil·litat ¡cuán dolorosament se vos ocorre esclamar: *Requiescant... et requiescat!*

A poch més de las tres el tren s' aturava en l' andèn de la estació de Córdoba. Aquí es ont de tòts els trens que de diferents punts arriuan, se forma el gran tren per Sevilla. L' aspecte d'aquell andèn no puch fèrvosel concebir sinó trasportantvos á un gran ball de máscaras. Xiulets de locomotòras, cruxits de rodas, grinyòls de giratorias, baladretj de 'ls empleats de la estació, exclamacions de 'ls viatjers; tothom crida, tothom se plany, el tren se va allargant de còtxe en còtxe y sempre 's ven la matexa gent en terra; se sent parlar espanyol y caló, catalá y valenciá, francès è inglés, alemany y rus; entre la virolada vestimenta de la jitaneria qu' afluhex á las *frases* se destacan els xals pàlits de *lords* y *lúdy's*; entre els vestits de fil de 'ls *indigenas*, las nostres capas y gabans; allá 's confonen el comerciant y l' artista, el turista y 'l gitano. Y afegiu á tòt aquet desgavèll, cridoria y bellugadissa aquella xafogor qu' arrivava á estovar la closca!

En fi ab l'ajuda de Dèu el tren s' encarrila y arrenca, y com de Córdoba á Sevilla hi ha una vall eterna; el tren partex ab una velocitat digne de 'ls inglesos que portávam.

La tarde anava entrant; llavoras era cuant atravessavam la verdadera *vega* d' Andalusía. Tòt cuant alcanza la mirada es verdor... fins á l' horisont; la vegetació està en sòn esplendor; passen oliverars sens fi, y costejém sovint el Guadalquivir. A cada pas trovem remats de cigonyas arrengreradas, qu' ab el cap al clatèll y una pota sòta la axèlla miran passar el tren ab tòta gravetat. A cada estació fem nova provisió de taronjas á falta d' aygua; y 'l sol acabava de pondres derrera 'ls oliverars cuan arrivavam á Sevilla.

Aquí 's repetex l' espectacle de la estació de Córdoba y 'ls equipatjes nos hi tènén entretinguts fins á nit fèta, que 'ns dirigim á la fonda d' Europa.

Agafeume dòs infelissos cruxits y masegats per vintytres horas de vagó, assedegats y famolenchs, è interneulos per uns carrers curts, ab casas baxetas y blancas de dalt-bax, passant per devant de patis plens de flors, palmeras y plátanos en fruyt; topantse á reu ab cistellats de flors, rexas verdas á ran de jonòll y ¡sevillanas!... en fi, arrivarem veraderament borratxos á la fonda ont fòrem hospedats gràcias á l' enginy d' un amich qu' hi trovarem.

Un cop rentats, espolsats y descansats 'ns disposarem á sopar, pero ¿ahont? aquí la sorpresa:—En un pati rodejat de columnas de marbre y plé de plátanos y rosers y taronjers florits; perfumats per la aroma potent de la taronjina, acariciats per un ayret que fa llengotejar dolsament el flam de las velas, al clar de la lluna y en una taula esplendidament parada y servida. Ah! no us en podeu fer càrrech es impossible; pero las fatigas del viatge desaparexen, la sang circula desahogadament y entre la fumera del tabaco cayém en una santa beatitut convensuts de que may més gosarem de major ventura.

Estém enrotllats d' inglesos y alemanys, de carassas rojas y graves, que sens perdre may la gravetat vuydan empòlla derrera empòlla, riuen y enrahónan com á sachis de nous.

Al mati vinent varem llensarnos á recorrer Sevilla; recordo que casualment lo primer que visitarem va ser un d'

aquestos grandiosos magatzems ó bazars de robas, usadas casi no més qu' en Andalusia, ont vegí ab satisfacció moltes marcas de fàbricas catalanas. Trovarem al pas una botiga ont hi havian esposadas varias obras de pintors sevillans; sa principal qualitat es naturalment el color y en sos cuadros pretenen seguir la escola de 'ls últims temps d' en Fortuny.

Visitarem la casa de Pilats (palau árabe perfectament conservat); l' Alcázar, árabe també, emblanquinat un dia y restaurat avuy, en el cual se conserva un curiós altaret de rajola construït pe 'ls reys Catòlics; la torre del Or, á la ribera del Guadalquivir; l' Arxiu d' Indias ont ecsistex un document de Cervantes sollicitant un càrrech de governador y contador en Lima (1); pero per sobre tòt axó vejarem aquells carrers tan blanchs y nets, aquells hermosos patis oberts tòts al carrer, respirant per tòt arreu la flayre de la taronjina, y trovant á cada pas pòms de noyas ab el cap enflocat de rosas. En fi,—permeteume la exclamació:—*¡la mar!*

Nos dirigirem á la Catedral y lo primer que hi buscarem va ser el cuadro de Murillo, aquell cuadro mutilat á últims de l' any derrer. Es en efecte una obra mestra, pero lo millor d' ella, el Sant Antoni, rebut en Sevilla algun temps feya ab repicament de campanas, no ocupava encare sòn lloch respectiu, ni l' ocupa encare. Es una gran imatge, pero vatj pensar que no deu moure molt els devots á almoyna.

Aquesta Catedral tè grans cosas y sacristans qu' hi desdihuen. Al ensenyarnos un d' ells la Verge de marfil que Don Fernando el Catòlich portava en la sèlla de sòn caball y fent-li nosaltres vinent que las manetas de la figura devian ser molt posteriors á 'n ella,—*Ya lo creo*, respongué, *como que son del tiempo de los griegos*. Al ensenyarnos més tart las joyas de la catedral, varen mostrarnos una casulla del *sigle XIV* que no conto siga anterior al *XVIII*. El verdader tresor no va sernos possible véurel; els canonjes varen dirnos qu' en temps de la Revolució havia sigut amagat y que ni 'l Papa tindria facultats per ferlo treure; algú 'ns explicá més tart

(1) Aquesta petició porta per resposta: *pida otro empleo por acá*. Sens dubte á tal refús devém la més gran obra literaria de 'ls temps moderns, l' immortal Quijote.

que, segons sembla, aquet tresor ha desaparegut. Lo de sempre.

Al sentdemà—ó millor, aquella nit matexa—comensavan las firas ahont varem dirigirnos al diumenje de bon' hora. Imagineuvos el *Real de la feria*, un gran passetj tancat á tots costats per centenars de tendas obertas de la fatxada que mira al passetj. Gran nombre d' ellas pertenenen á societats, centres y casinos, y sobre tòt á familias particulars que las alfombran, moblan è iluminan, posantshi las senyoras d' esposició, vestidas de robas llampants y engolfadas en sos virolats mocadors de Manila: no hi ha familia, rica ó pobre, que bè ó mal no s' arregli una tenda; las demès las ocupan els venedors y venedoras de bunyols, *manzanilla*, taronjas, musclos, dàtils, joguinas y virosta de tòta mena.

Las esplanadas que quèdan al voltant de'ls passetjs las ocupa 'l bestió; allà abundan els caballs ab sas cametas primas, els ases que 's remolinan formant reunions compactes, els tocinos revolcantse y furgant ab las orellas sòbre las galtas y 'ls moltons arrossegant sas cuhas llargas y atapahidas. Entre mitx dels animals van y vénen els calesers, muleters, pastors è individuos de las remuntas contractant, menjant y bevent.

Pero la gran animació regna particularment en las tendas ya particulars, ya de vendre. Allà 's menja y beu sens discreció; allà 's ballan fandangos y cantan *playeras* al compàs de las guitarras y batements de mans; els senyors—arrebussats els faldons de las levitas—y las senyoras, ab sas mantellinas y pintas de conxa, ballan els balls de la terra. Per tòt se disparan cuhets, per tot se riu y 's canta y balla ab la major fraternitat y alegria; podeu fervos espectadors d' un fandango en una tenda aristocrática igual que d' un *jaleo probe* entre jitanos; en lloch sòu mirats ab estranyesa, per tòt sòu bè rebuts. No veyeu en lloch una disputa, una discordia, tòt es armonía; el poble andalús es galán per naturalesa y sab de divertir-se.

Tòts els dias que duran las firas se celebran toros—al cap d' avall Espanya—y carreras de caballs; d' aquestas varren surtirne vencedors diferents inglesos.

Aquestas son las populars firas de Sevilla y sento no trovar paraulas prou fermas per comunicarvos l' entusiasme que respiran y encomanan als matexos inglesos y alemanys que las visitan.

Y ja que de veure estranjers engrescats se tracta, trasportemnos á un café cantant, á veure ballar *flamench*; al *Cafè Silverio* per eczemple. Sóta un sostre fumat, vos entauleu entre *majas* enflocadas de pòms de rosas y *majos* qu' ab el barret *gacho* al clatèli las obsequian oferintlashi *cañas*. En un àngul de la pèssa, dalt d' un tabladet y sóta un dossier virolat, seuen arrengrerats els baylarins y *cantaores*. Avants qu' el ball vuy explicarvos las etiquetas qu' en semblants llochs dehuen guardarse.

¿Qué aneu á pendre? naturalment *manzanilla*; demaneu donchs lo menos que pot demanarse, mitxa dotzena de canyas que se 'os servexen en una especie de setrilleras; —ya sabeu tòts que las canyas són res més que vasos estrets y prolongats. Antes de beure, seria la més negre grulleria no oferirne á las *majas* que teniu més aprop; si acceptan—com es costum—la oferta, tasteu el licor y 'ls entreguen la canya. Llavoras la *maja* tira la *manzanilla* en l' ayre y la tòma ab la canya sense dexarne perdre'n una gota, y aprofitant la brumèra que fa 'l líquit revolt se 'l beu d' un sol glòp dexantne sempre cosa de un trevès de dit. Tòtas aquestas reglas d' *urbanitat y bon sentit*, es precis apéndrelas ó sino feu el pobre paper d' un crach posat en societat. Per altre part las *majas*, y sobre tot els *majos* del vol vos obsequian continuament oferintvos canya derrèra canya. Com compendreu el número de canyas que buyda cada gòla en una nit es eczorbitant pero la *manzanilla* difícilment s' enfila.

De cop se sent la guitarra, las mans y peus repican dalt del tablado; para en sech tòta la gatzara, y la atenció y las miradas se ficsan unánimes en els actors. Al cap d' una hora de preludiar la guitarra, el *Cantaor* romp ab un *Ay*! més llarch que una cuaresma, el guitarrista, rasca sense aturar-se may y finalment comensa aquell cant monótono pe 'ls profans, tan arrebatador pe 'ls *diletantti*, en el cual ab quatre versos ó tres vos entretènen un quart d' hora; el *cantaor* tè á la mà un bastonet ab el cual va picant, en terra ó en el llistó de la cadira, segòns el cas s' ho requerex; perquè si vos penseu qu' axó es cosa de pèndresho á broma vos en dissuadiria la gravetat germànica de *cantaor*, *tocaor*, y de 'ls que ab las palmadas armonisadas convenientment forman en cert modo el coro, la rojor del primer que s' esgargamè-

lla aguantantse la respiració tòt el temps possible—qu' aquesta es la gran qualitat d' un bon *cantaor*—y finalment la atenció per res interrompuda, de 'ls qu' escoltan. Al acabar-se la estrofa, l' auditori romp en picaments y *oles* estrepitosos y 'ls baylarins se plantan d' un bòt al mitx de las taulas. Llavoras se ballan aquestos balls que de sols véure'ls aturdexen y emborratxan. Imagineuvos els tarantulats, las bayadèras, las baccants en las disbauxas celebradas en honor de Priap; no més axís podeu compendre lo que tènen de delirant, de vertiginós, de voluptuós aquells *jaleos*. Després del ball els baylarins quedan rendits y esbufegant.... yo estava aturdit, m' figurava despertar d' un somni.—Aquesta ray!—va dirme una *maja* que tenia al costat, referintse á la baylarina—per ballar no s' ha vist com la **** pero un dia li caygué la lligacama tòt ballant, era un tros de cinta, y no ha tornat á ballar més d' avergonyida.

En un intermedi el matex Silverio, el més acreditat *cantaor d' Andalusia*, vingue á honrarnos en nostre propia taula acceptantnos una *cañita*. Després de contarnos sa llarga carrera *artística* acabá dihent:—Yo só com en Tamberlick; el mérit ya s'en ha anat, no més 'ns quèda la fama.

En aquestos llochs un borratxo es una cosa extraordinaria, pero si algun n' hi ha que mogui escàndol es inmediatamente espulsat de la sala.

En la carta vinent acabaré de parlar de Sevilla y 'ns arrivarém á visitar las ruinas d' Itálica y 'l Monestir de *San Isidoro del Campo*.

APELES MESTRES.

L' ANGELETA

(Continuació).

V.

Havia passat cosa de un mes desde la mèva anada al Vendrell.

Passejava jo tranquilament per la Rambla: era una tarde d' istiu: la fresca marinada convertia en un paradís lo millor passeig de Barcelona.

Ja s' havian casi esborrat de ma memoria las impresions cabudas en aquella vila. ¿Podia pensar ab l' Angeleta, després de veure que un amich mèu l' idolatrava, fins al extrém de sacrificarli posició, fortuna y porvenir? Hauria sigut aixó una tonteria ó bé una iniquitat. Per mí sol, devant d' aquella hermosa 'm considerava poch quan la vaig veure; davant d' ella y de 'n Castellví, davant d' aquest amor sublim, jo era menos que un átomo, menos que res.

Prenia, com vos he dit, plé de dalé, la fresca matinada, quan tot d' una 'm sento un cop á l' espatlla y un crit expansiu d' ola xicot. Prompte una má s' agafa á la mèva, y 'm veig al davant á en Castellví.

—Tú per aquí? l' hi dich jo.

—Per aquí fins á demà á aquesta hora.

—Te 'n vas al Vendrell?

—Al Vendrell! A l' Habana me 'n vaig.

—Y l' Angeleta?

—M' acompanya.

—¿A la Habana?

—No, fins al barco.

—Y donchs?...

—Res, noy: soch pobre y vull ser rich. Mon pare féu allà la seva fortuna, y allà si Dèu vol, la farà 'l seu fill. ¿No 't recordas de quan nos trobarem ab ton cusí al café del Vendrell? Per una casualitat va retreure que mon pare havia fet la fortuna á América: jo, francament aburrit com estava, no sabia per quin cap tirar; més la paraula *América*, si-

gué per mí una paraula màgica. Desd' aquella hora vaig quedar resolt. He patit molt per lograr lo consentiment de l' Angeleta! ¡Pobra xicota! Pero bè valen la gloria del cel uns quants anys de purgatori.

—Saps, Pepet, que tens un cor com avuy no 'n corren gayres?

—No m' adulis, noy, no m' adulis, digué mon amich no ab la forsada modestia que s' acostuma, sino ab la franca expansió de un home plé de fé y de valor, que ha trobat lo medi d' abatre los obstáculos que á son camí s' oposan.

—Mira, anyadí poch després: demà á las dugas t' espero á la fonda del Estebet: m' acompanyarás al barco ¿eh que vindrás?

—No farè falta.

Una conversa semblant á aquesta sostinguerem y 'ns despedirem.

Jo en tota la tarde, en tota la nit y en tot lo matí del endemà no poguí treure'm del cap lo noble sacrifici á que mon amich s' anava á sometre.

Molt valia l' Angeleta; pero ¿valia tant, que un jove de las prendas de 'n Pere Castellví, no content ab haver romput los vínculs de la familia y d' haver renunciat á una fortuna quantiosa, se 'n anás á crearse'n una altra, lluny de sa terra, lluny de la dona qu' estimava, en un clima mal sá, ahont hauria tal volta de lluytar ab contratemps terribles, ahont contrauria tal volta malalties horrorosas, ahont potser perdia la existencia, ans de veure colmats los seus desitjos?

No sè: ho fassa que jo sento per l' América y per Cuba especialment una repulsió espantosa, ho fassa que no hagués arribat may tant enllá dintre de mon cor l' amor á una dona, es lo cert que considerava 'l sacrifici de mon amich, com una cosa casi inverossímil.

Pero de cop la idea de la celestial bellesa de la Angeleta, que com per encantament se despertava fresca en la mèva imaginació, lo recort del ardorós efecte que 'm produí l' única vegada que la vaig veure, y 'l pensament de que en Castellví no l' havia coneguda com jo, per espay de un quart d' hora, sino que un any sancer, s' havia abeurat en la seva ànima, havia xuclat tota la dolsor d' aquellas miradas incomparables, havia arreplegat la mes petita engruna de l' armonia de sa véu, suau com la vibració de un arpa,

m' exaltavan la fantasia, y creya de bona fé que valia molt mes encare que 'l sacrifici de mon amich un «*jo t'estimo!*» d'aquells llavis de rosa, un «*jo t'adoro*» d'aquell cor de verge, un estremiment d'amor d'aquell verger de gracias y de puresa, de frescor y de delicia!...

Si: tot aixó pensava jo, y tenia enveja á n' en Castellví: jo hauria volgut poder fer lo qu' ell; pero aixó era impossible.

Y haig de negarho? No: porque ja 's compren, que la passió alguns cops arrastra al home á un precipici de maldat, y jo que fantasiava, per mes que volgués tréure'm del cap una idea malehida, una idea fins criminal y tot, aquesta s' obstinava en atormentarme en los moments en que no extenia un effluvi de goig cego y penetrant per ma existencia.

Jo pensava, que 'l pobre Castellví podia trobar la mort en lo fatal clima de Cuba....

Y si ell morís?....

No puch acabar d'expresar l' idea: are qu' estich fret y seré, vergonya me 'n dono, m' indigno ab mí mateix: perdonaume.

VI.

Eran las quatre de la tarde y á bordo del vapor *Europa* nos trobavam l' Angeleta, una senyora de uns quarant' anys, que després he sabut era una tia seva, en Castellví y jo.

Grinyolavan las cábricas de sobre-cuberta, barrejant son esgarrifós grinyol ab l' atrafegada cridoria que omplia l' espay: tot era moviment y activitat en aquella massa flotant. Mariners suats y polsosos, minyons de cambra, passatjers ab la cartera de viatge al coll y l' esclopet al cap, senyoras y nens anavan y venian d' assí y d' allá, confosos, alterats, sense ferse cas los uns als altres.

La tristesa nebulosa ó la franca esperansa esclatavan en la cara dels passatjers: la curiositat en la de molts de sos acompanyants: lo dolor en lo de alguna qu' altre dona; l' indiferencia mes desenfadada en la dels mariners. Oferia lo conjunt del barco un quadro que marejava per sa mateixa varietat é inarmonia.

En Castellví contra sa costum estava capficat y cosa estranya! l' hermosa Angeleta, la delicada flor del pensament

de mon amich, com si no 's donás compte de lo qu' es una separaciò, somreya y parlava vivament, mirant per tot arreu, notantho tot, com si la curiositat ofegués en ella tot altre sentiment.

Baixarem á la cámbra y volgué veure ab sos propis ulls lo camarot de son estimat, l' hamaca, 'l petit tocador, totes eixas menudencias tant bonicas com inesperadas, en un barco.

—Vaya, Peret, y quin lletet mes mono: exclamava, mira; acotxat y tot podrás veure la mar y 'ls raigs de la lluna.... ¡Ay! quantas vegadas me la miraré jo també desde 'l balcó de casa, pensant en tu...

—Bon camarot es aquest, deya en Castellví: á la popa, de cara á terra, lo vapor deixarà estela y jo també, Angeleta: una estela de pensaments y de esperansas.

Y ajuntaren sas mans: si fou ardorosa l' estreta mon cor vos ho diria que semblá espréme's dolorosament entre ellas.

Un campana de sopte deixá oir son pidol.

—Castellví, diguí jo, son molt puntuals... vaja felis viatge.

—Aném que pujo, mormolá mon amich ábveu conmoguda.

Mes lo só de la campana havia produhit en sa estimada un efecte terrible. No era la curiosa ignoscencia que poch ans escorcollava tots los recons del barco y preguntava l' utilitat dels cent mil objectes estranys que allá 's presentan á la vista. Cayent sobre 'l banch de la cambra, ab las mans al ulls plorava amargament.

Lo só de campana li recordá l' objecte de sa anada al barco. ¡Extranya influencia la que tenen los sons sobre las fibras del cor! Aquella campana degué semblarli que tocava á morts per mon noble amich.... Un quart després ja no havia de veure á n' en Castellví.

En los ulls d' aquest espurnava una llágrima; mes al contemplar á la Angeleta en las ansias de un dolor incomparable, li deya, armantse de valor:

—Y are Angeleta?... Qu' es aixó?...

—¡Ay que potser no 't veuré mes!... deya la pobre nena, mentres los brassos de mon amich, rodejantli la cintura, l' arrancavan del banch en que havia caygut postrada.

Repenjada en sas espatllas pujá á cuberta. Jo y sa tia duyam la devantera. Dos besos se oiren al darrera nostre. Després d' aixó ja eram tres los que sufriam: ¡Oh! qué no hau-

ria donat jo per sentir sobre dels meus l'enveuable tebior dels llabris de la nena.

Encare no eram dalt altra volta s' oia la campana, barrejada llavors ab la véu brutal de un mariner que deya.— «Los qui no sian passatjers á fora.»

Al arribar á l' escala que devia durnos á la llanxa, en Castellví llasant de sos brassos á la adolorida nena, que de allà ningú l' hauria arrencada, la llansá sobre 'ls meus.—Consólala! 'm digué mon noble amich.

Jo l' acompanyí fins á baix: tant vacilants eran mos passos com los d' ella. Donavam una mirada á dalt, mentres lo barquer empunyia 'ls remes. En Castellví plorava: ab la má esquerra sobre 'ls ulls, movia ab la dreta un mocador en senyal de despedida.

Curt fou lo tránsit del vapor á la Riba: los envermellits ulls de l' Angeleta mil cops se giraren á veure 'l barco, y mil cops caygueren entre sas mans: á cada nova mirada un nou sospir, una nova ruixada de llágrimas. Lo pit abultatet l' hi anava com una ona batuda per l' oreig.

Al desembarcar á la Riba lo vapor passava la boca del port, y encare en l' extrém de la popa se bellugava un mocador blanch. Alelada 'l contemplá la hermosa nena, un minut, set minuts, fins que 'l vapor no fou mes que una confosa taca....

Llavors baixá 'l cap y sospirá.

—¡Angeleta! li diguí jo: ditxòsa vosté que tè qui tant l' estima: ditxós en Castellví, ditxós mil voltas, que tè qui tant l' adora!...

Me doná per resposta una tendre mirada: prenguérem un cotxe y la deixí á la fonda.

VII.

Totas las novelas tenen desenllás. Lo temps passa; mes lo temps no oblida.

Havian transcorregut dos anys desde que mon bon amich carregat de abnegació y plé d' esperansas s' embarcá per l' Habana. Dos anys que á mí 'm semblavan quan me 'n doná comte dos dias de vulgar indiferencia. Está clar: res m' hi anava ab lo viatge. No devia succehirli lo mateix á l' Angeleta.

Un dia mon cusí Enrich vingué á Barcelona. La mèva casa era la seva.

Gastá 'l matí en diligencias, y al mitj dia, asseguts á la taula, poguerem parlar de las nostras cosas.

—Home, apropósit, va dirme: ja deus saberho. ¿Quí dirias que s' ha mort? En Castellví!...

—En Castellví? En Peret?... Ha mort á casa seva?...

—Ha mort á la Habana, ¡pobre xicot!... Res... hi ha gent desgraciada...

Una sobtada impressió vá ferme caure lo cubert de las mans. Mon cusí sense esmentarho, prosseguí dihent:

—Figúrat que ab molta laboriositat y economia s' havia fet ja un petit capitalet: res... dos mil y pico de duros: que estava en vigílias d' associarse ab sos principals, que l' estimavan com á fill, quan ¡plaf! li agafa 'l vómit, y á las vintiquatre horas ja no existia. L' única noticia de la seva mort que s' ha tingut al Vendrell, ha estat una carta de sos principals y dintre d' ella un testament, dirigit tot á l' Angeleta, sabs?...

—Es dir que?... prorumpí jo sens acertar á continuar la frase.

—Sí: 's coneix que 'l pobre xicot pensava ab ella nit y dia, y que en l' hora de la mort, vá voler dirli á sa estimada:—Fins aquí he arribat: aquestas miserables monedas que t' envio, representan cada una una esperansa.... esperansas que jo recullia, fecundisantlas ab gotas de suor, esperansas que acumulava cuidadosament pera cumplir ab tú una inspiració del cor y un deute del ànima.... Aquí tens un miserable capital qu' es un gran tresor de amor y de constancia.»

—Enrich.... ¿quán marxas? li diguí interrompentlo bruscament.

—Demà al primer tren, sens falta.

—Y no pots marxar avuy.... aquesta tarde.... are mateix...

—Es impossible.... Mes per qué ho preguntas?...

—Perque vull acompanyarte.

—Acompanyarme?... ¡Ay gracias á Dèu!...

—Sí, Enrich: no puch amagarho: lo caliu de un amor apagat dos anys endarrera, ha encés novament en mon cor una flamarada ardenta....

—Es dir, exclamá mon cusí, ab un tó irónich que no com-

prengui prou bè en aquells moments de febre.—Es dir que vols substituir á n' en Castellví dintre 'l cor de aquella nena, avants de que 'l dolor ne siga fora.... Be, noy, be...

—No: vull véurela cada dia, á cada hora, á cada instant: y aprofitarne lo primer moment que 'm surte, pera aixugar sos ulls y aliviar son sentiment. Desd' aquest' hora las parets d' aquesta casa me caurian al damunt: aquí m' hi moriria: necessito respirar l' ayre mateix qu' ella respira: necessito.... ¡ay!... no morirme de impaciencia are que puch ser felis.

—Donchs demà al Vendrell. Te llevas dematinet....

—No cal que 'u digas, que avuy no dormo....

—Uy... uy... uy... ¡calma, noy, calma!

—Y al arribar allà, la vull veure desseguida... entens? desseguida!... Del carril á casa seva....

—A casa seva á aquella hora: no hi penses, noy...

—Y donchs ahont?

—Ahont? demà es diumenje: arribarém á las déu.... cap á l' iglesia: allà la trobarém....

—¡Oh!... la trobarém sens dupte pregant pèl pobre Castellví.... y aixís, ab son dolor, será aquell àngel de Dèu mes interessant encare. Jo respectaré sas llàgrimas: no... no vull profanar la memoria de mon bon amich..... pero necessito véurela, necessito véurela....

—Ja la veuràs, Pepet, ja la veuràs.... digué mon cusí esclafintne una riatllada.... ay! á no ser que 't tornis cego pèl camí.

.....
¿A qué, estimat lector, pintarte 'l torment de una nit de insomni? Y á qué descriuret un viatge en ferro-carril, de unas tres horas, que se 'm figurá en aquells moments de mes de un segle de durada?

Ah! l' imatge de aquella hermosa nena, endolada per la pérdua que acabava d' experimentar; aquells ullets de cel; aquella color de lliri de sas galtonas, mullat per una rosada de llàgrimas del sentiment mes pur; y l' esperança de que lo foch de un nou amor intens y apassionat com lo que bullia en mas entranyas, retornaria al angelet adolorit, ab l' alegria perduda, las gracias indescriptibles de son cos, ompliren mon cervell durant la nit y durant lo viatge.

Lo tren anava pesat y jo frisava: las estacions interme-

diarias y las petitas esperas se 'm figuravan horas llargas de martiri: estava callat y trist: y en los llabis de mon bon cusí brillava de 'n tant en tant una riatlleta.... Semblava que 's burlàs de mí.

¿Qu' era alló?... No 'u comprenia.

Tot en lo mon tè fi, y l' estació del Vendrell, aquell dit-xós diumenje no s' havia enretirat ni un pam del seu lloch sobre la via: la locomotora xiulá: s' oia la campaneta, y encare 's movia la récu de vagon, quan ja desde la fines-treta ab la civisa del bastó havia obert lo baldó que aferma la portella, y un segon després saltava 'l primer sobre la plataforma.

Mon cusí 'm seguia, rihent mes que may.

Las paraulas que 'm deya:—Esperat home... mira que caurás.... aß prou feynas las podia entendre.

Doná nostre equipatje á son mosso que s' esperava y agafantme pèl brás ab especial carinyo...—Que no fòs cas que 't perdessis,—me digué llasantnos camí de l' Iglesia.

L' espay que de l' estació la tè separada es molt curt. Era no obstant dia de mercat y omplia 'l carrer gran generació: entrebanchs á cada pas: are una colla de pagesos que caminavan de rengle pausadament, parlant de sos negocis, moderavan la lleugeresa de la nostra marxa, com la resclosa modera l' impetuositat de la corrent: carros y caballerias de per tot semblava que s' havian avingut pera donarme molestia: jo interior y algunas voltas exteriorment los malehia: y mon cusí partintse de riure, exclamava:—Home: tu vas pèl tèu negoci: ells van pèl seu: déixala estar á la bona gent.

Per últim entrarem al temple: ab una mirada vaig abarcarlo tot.—¿Hont es, Enrich? pregunto á mon cusí.

—Espérat, me respon: potser no haja vingut encare; pero no faltará. Veurás, preném cadira allá, y la podrás veure bè quan vinga, respongué dirigintse á la nau central de l' iglesia; la part de las donas. No se 'm féu pas estrany que allí 'ls dos nos instalessim. La trona s' aixecava sobre dels nostres caps.

En l' altar severament guarnit hi deyan l' ofici: l' orga omplenava ab sas graves armonias las naus del temple, responent á las pausadas canturias dels sacerdots. Frisós com estava, compendréu molt bè que 'm fes poch cárrech de la religiosa solemnitat.

Unicament quan després del evangeli y del credo, durant lo qual maquinalment vaig ferne la genuflexió de rúbrica, pujá dalt de la trona un sacerdot vestit ab sos hàbits de cor, pera anunciar al poble cristià las festas de la setmana, y ferne després las amonestacions dels matrimonis, una boja idea m'omplí tots los nervis de dolsas pessigollas.

—¡Ay! Allá dalt mateix, y per boca del mateix sacerdot sens dupte, escoltaria un dia la jovenalla devota del Vendrell l'anunci del meu matrimoni ab l'angelet d'aquella terra, ab la nena més preciosa de la vila.

La veu del vicari y la de mon cervell parlavan á duo.

La d'ell y la mèva deyan á l'hora:

—Matrimoni s'ha tractat entre.....

Jo deya 'l meu nom: ell deya 'l de un altre:—fill de... difunts.... de una part... y Angela Casablanca...

¡Angela Casablanca!...

Jo també... també en aquell moment pronunciava aquest nom mateix unintlo al meu: ¡Angela Casablanca! lo nom d'ella! ¿Qu'era alló?

¿Hi havia en la vila un'altra nena que se'n deya?

Al girar la cara envers mon cusi, com pera preguntarli ab la vista, vegí en sos llabis aquella riatlleta que desde Barcelona m'acompanyá, convertida en la més terrible é irrisoria d'aquestas befas sordas que son las que mes fondo penetran dintre de la nostr'ànima.

L'aspecte d'aquells llabis contrets y d'aquella mirada humida y radiant me durá solzament lo que l'efecte de un llamp soterrantse á mas plantas.

Prompte 'l perdí de vista: los altars passavan en giravol per davant meu: los accents dels cristians que resavan á la veu del sacerdot de dalt la trona en mas orellas s'extingiren com lo brugit de un aixám d'abellas que s'allunya, y 'l cap feixuch com una mola de plom me caygué damunt del pit, fentse la fosca á mon entorn.

VIII.

Al recobrar-me 'm trobí ajegut en un llit de casa de mon parent.

Sentat al capsal, encara no obrí 'ls ulls ja 'm demanava carinyosament mil perdons per la terrible burla que m'havia jugat.

—«Si 'u hagués sabut no t' haurias mogut de Barcelona, y allà mateix s' hauria quedat la darrera resquicia de una passió indigna del teu bon cor.» Hauria bastat que al donarte la notícia de la mort del pobre Castellví, t' hagués dit que en son testament la nombrá hereva de tota sa fortuna.

—Si vares dirmho, Enrich... si vares dirmho.

—Pero no tot: vaig callarte una circumstancia. No vaig dirte perque li havia servit l' herencia de aquell mártir del amor.

—Ho sabs?

—Y tant! Aquests dos mil y pico de duros, posats en mans de l' Angeleta, li han servit pera comprar-se..... Are no 't penses que un vestit de dol en memoria d' aquell pobre... Li han servit pera comprar-se las robas de núvia!...

—Calla, Enrich, calla!... que aixó es horrible.

—Y donchs qué 't pensavas, tonto? ¡Aixís son las donas!

—Y ell?...

—Lo consentir y ferse cómplice de tal proba de cinisme 't dirán prou qui es! Un tonto carregat d' or.... ¿No has sentit que 's deya Roch?... Donchs á ningú mes que á n' ell l' hi escauhen las tres R. R. R.

—Pero ¿per qué no m' ho deyas tot á Barcelona, avans de que una nit de insomni y un viatge més llarch que l' eternitat petrifiquessin las mèvas ilusions.

—Perdónam, Pepet: nos has olvidat de tal manera y ets tan car de deixarte veure per aquí que... francament... no vaig atinar ab altre medi de ferte seguir fins al Vendrell.... Si sapiguesses las ganas que tinch de anar á fer... una cassera ab tu!....

L' endemà los ayres purs de fora y las fatigas de una bona cassera, van curarme del tot. Pero lo que més hi contribuí fou la fidelitat dels gossos que dúyam ab nosaltres.... Un d' ells, perdiguer... lo pobre Turch, feya dos anys que no m' havia vist, y m' omplia encare de festas y caricias...

¡Ay! per qué aquestas bestiolas tant manyagas y tant fí dels no han de tenir la malaguanyada hermosura de l' *Angeleta* del Vendrell?

J. ROCA Y ROCA.

LO PAPA BENET XIII

Y LOS PAGESOS DE REMENSA;

ABOLICIÓ DELS MALS USOS INTENTADA PER LO REY D' ARAGÓ DON JOAN I Y LA
REYNA DONA MARIA DE LUNA.

(Continuació.)

2) *Fol. 66 a-68 b.* Cartas é instruccions donadas per la Reyna en los dias 9 y 12 Octubre de 1402.

Reverende pater: Mittentes ad presenciam paternitatis vestre pro quibusdam negociis, que certe nostris tenemus affixa visceribus, neque mirum (1), dilectum capellanum Illustrissimi domini Regis viri et domini nostri precari (2) Johannem Martini latorem presentis, paternitati eidem, de qua infallibilem gerimus in cunctis spem, intime deprecamur quatenus his que vobis, nostri ex parte, idem Johannes retulerit velit, ac si nostro organo dicerentur, fidem dare plurimam eaque implere pro viribus, singularem nobis ex hoc complacenciam impensurus.

Data Valencie, die VIII octobris, Anno a nativitate domini M^o CCCC^o secundo.—*La Reyna.*

Domina Regina mandavit michi Anthonio Valls.

Dirigitur Cardinali de Turiasone.

Sanctissime ac beatissime pater: A beatitudine vestra recipimus litteras responsivas supplicationibus, quas eidem beatitudini fecimus his diebus super certis *abominabilibus servitutibus* extirpandis, quibus fedantur turpissime ac subjacent nonnulli rustici ac villani certarum partium Cathalonie principatus, *positis et specificatis etiam per extensum* in supplicationibus nostris predictis.

Vidimus equidem, pater piissime, *comissionem et apostolicam bullam*, quam nobis super his transmisistis; nec minus audivimus ea que fidelis de domo nostra Jacobus ferrarii nobis succinctius retulit vestri parte in vim credentie sibi in litteris apostolicis attribuite.

Cum igitur, pie patrum, ea que, super predictis, nobis vestra bea-

(1) Ni es de maravellar.

(2) Marit y senyor nostre molt car.

titudo concessit, nullomodo satisfaciant votis nostris, imo ab intentione nostra quamplurimum elongentur; et sit, nostro videre (1), pratica ita longa quod nunquam duceretur ad finem; nosque mote rationibus positissimis supplicationibus, quas jam alias beatitudini vestre transmisimus, non modicum affectemus, per modum positum in eisdem multum rationabiliter et honestum ac comodiosum, non parum illis qui predictis dominantur rusticis et villanis, quod hujusmodi execrabiles et abhominabiles servitutes tollantur; beatitudinem vestram, quo humiliter possumus supplicamus ac pro munere deposcimus gratie singularis, quatenus *derelictis via et pratica tam longevi* quas beatitudo vestra decrevit asservere, quibus, si tenderetur per eas, *nullis accederetur temporibus ad conclusionem et finem per nos incepti negotii*, dignetur beatitudo vestra, ut facilius ista finem habeant pregestitum, comitere ac mandare Episcopo barchinone et Abbati Monasterii Sanctarum Crucum et utrique eorum in solidum, plenariam potestatem conferendo eisdem, providereque quod per se, et substitutos ac subdelegatos ab eis, possint, omni appellatione remota, pestiferas et reprobatas servitutes predictas per infrascriptum modum redimere et totaliter extirpare; videlicet quod vero precio extiment seu apprecient servitutes easdem, ipserumque precium seu extimationem convertant, seu converti faciant, super ipsis hominibus et bonis eorum in perpetuos redditus, sive census, annuatim solvendo per dictos vassallos personis ecclesiasticis ac eorum dignitatibus, officiis seu beneficiis (2), ut tucius et firmiter fieri poterit ad commodum et augmentum dominancium predictorum; ipsis tamen vassallis remanentibus hominibus propriis et subditis ipsorum et beneficiorum suorum, eo modo quo sunt ceteri homines seu vassalli, dicti principatus Cathalonie dictis servitutibus et *malis usibus* non subiecti, ac solventibus decimas, primicias, census et alios redditus, sive fructus, per ipsos dare solitos, seu prestari, eis dominantibus (3) supradictis.

Et super hoc, pater beatissime, dignetur vestra beatitudo concedere *bullas*, seu litteras plena auctoritate vigentes et sufficientes *cum clausulis opportunis* prout facti qualitas postulat et requirit.

Et hoc quippe, pater sanctissime, opus pium in dictos homines facietis, juraque ecclesiastica et aliorum augmentabitis et crescetis, *nacionem Cathalanorum* relevebabit ab ignominiosis opprobriis; unde nos erimus semper ad vestra obsequia et beneplacita promptiores. Et ut ista, patrum piissime, cicius et habiliter debitum perveniant ad effectum, proposuimus remittere ac de facto remittimus ad beatitudinis vestre pedes Jacobum ferrarii memoratum, de nostra intencione edoctum plenissime super istis; relatibus ejus, vestre

(1) *A nostre veure*, segons pensam, ó n's apar.

(2) *Observis* que ja no parla dels senyors *laychs*.

(3) Als que l's dominen, á llurs amos sobredit.

beatitudini libeat aures prebere benignas, et his que beatitudini ipsi super predictis nostri parte duxerit explicanda fidem credulitatis indubie adhibere.

Almam personam vestram dignetur conservare incolumem ecclesie sue sancte regimini longeve ac feliciter opifex summus rerum.

Data Valencie sub nostro sigillo secreto, XII die Octobris anno a nativitate domini MCCCCII.—*La Reyna*.

Domina Regina mandavit michi Guillelmo poncii. Pro (Registrata).

Reverendi patres (1). In et super quodam negocio, quod habemus et tenemus intrinsece cordi nostro, tangenti non modicum opus pium, ad dominum summum pontificem mittimus fidelem de domo nostra Jacobum ferrarii presentium portitorem. Quare paternitates vestras affectuose precamur, quatenus concedere placeat dicto Jacobo ferrarii *ad dominum summum pontificem et ejus papale palacium liberum habere ingressum, et egressum eciam ab eodem*, quociens sibi libuerit. Ista quippe paternitatibus vestris regradabimur in inmensum.

Data Valencie sub nostro sigillo secreto XII die Octobris anno a nativitate domini MCCCC secundo.—*La Reyna*.—Pro (registrata).

La Reyna darago. Venerable abbat: Per lo feel de casa nostra en Jacme ferrer havem sabuda la gran e bona affeccio, que vos havets mostrada en optenir del sant pare que a nostra supplicacio e per la concessio nos poguessem fer que del principat de Cathaluya fossen extirpats certes abhominables servituts, a les quals son subjugats e solsmesos molts pagesos del dit principat. La qual cosa vos grahim molt; pero nons tenim per contenta de la provisio que ses feta; com nostre senyor lo papa, e vos, e tots los altres qui en aço havets cabut, devets pensar que *nos e nostre Consell* no ignoram que si voliem relevar lo dit fet *a ma dels prelats de la terra*, que nons calria supplicar al papa; car aixís com *ells ho fan particularment* en molts e avegades a mal profit dels benifets, seria leugera cosa ques faes a prechs nostres. Mas nos ho fem per donarne honor e preu al dit sanct pare, e a nos mateixa, e *en aquells* (2) qui en aço cabran.

Per que, us pregam que donets aço entenent al dit sanct pare, e façats que nos haïam ço que demanam, considerat lo enteniment bo e sa que hi havem. E per tal, car en aquest fet remetem al dit sant pare e a vos lo dit Jacme ferrer informat sobre aço de nostra intencio, pregantvos que a tot ço, queus dira sobrel dit fet de nostra part, donets plena fe e creença, axí com si nos personalment ho dehiem.

Dada en Valencia sots nostre segell secret a XII dies de Octubre del any de la nativitat de nostre senyor MCCCCII.

(1) Cardenals.

(2) Notable catalanisme: *«i n' aquells»* pronunciat *«en aquells»*, ab interposició de la N pleonástica entre dos vocals per rahó d' eufonia.